

LA INTERVENCIÓ SOBRE GRANS FONDS D'IMATGES: EL FONDS NARCÍS SANS DE L'ARXIU D'IMATGES DE L'AJUNTAMENT DE GIRONA COM A EXEMPLE

*Lluís-Esteve Casellas, Georgina Freixa, Joan Boadas
Arxiu Municipal de Girona*

1. Narcís Sans i el seu fons

Les seves activitats professionals

El 1994 Narcís Sans i Prats deixava a la seva mort, als 74 anys, tota una vida dedicada a la fotografia i la cinematografia, les quals havia centrat pràcticament en exclusiva en la ciutat de Girona i també en les comarques gironines. La major part d'aquesta activitat fotogràfica resta reflectida en la premsa escrita des dels anys cinquanta, en què treballava tot sol, fins a principi de la dècada dels vuitanta, quan ja comptava amb un equip de col.laboradors, especialment en les planes de *Los Sitios*, *Diari de Girona*, del qual n'era col.laborador habitual.

Paral·lelament, i a partir dels anys quaranta començà la seva tasca com a realitzador cinematogràfic i com a col.laborador de Televisió Espanyola. Aquesta col.laboració es concretà l'any 1965 en ser el primer corresponsal de TVE a Girona, fins i tot abans que aquesta figura existís a la demarcació de Barcelona. En aquesta circumstància hi tingué molt a veure el ressò arreu de l'Estat de les impressionants imatges de l'aiguat de Girona, enregistrades el 1962. Així mateix, cal remarcar la seva activitat cinematogràfica per tal promocionar turísticament la Costa Brava i desvetllar l'interès pel seu món submarí.

En la seva activitat periodística realitzà reportatges sobre tota mena d'actes i temes i, també, tingué l'oportunitat de fotografiar personatges reconeguts com Salvador Dalí, Josep Pla o Josep Tarradellas. Tanmateix, tampoc deixà de banda altres aspectes relacionats amb la fotografia d'encàrrec, com la fotografia publicitària o la fotografia comercial, que propicià que bona part dels gironins passessin almenys un cop a la seva vida per "can Sans".

El seu fons

Atesa la seva activitat professional el fons es compon tant de fotografies com de pel·lícules. De les pel·lícules, que sumen prop d'un miler i abracen des del 1940 fins a 1986, s'ha realitzat un primer inventari de 195 registres i actualment s'està procedint al seu estudi per tal d'establir prioritats de tractament i duplicació. Bona part d'elles són en format de 16 mm, amb un clar predomini de les cintes en blanc i negre.

Pel que fa a les fotografies, objecte d'aquesta comunicació, s'estima que el seu nombre pot superar fàcilment les 500.000 i abasten una cronologia similar a la de les pel·lícules. Pràcticament la seva totalitat són negatius en suport plàstic de diferents formats (135 mm, el més nombrós, 135 mm de mig format, 120 mm i d'altres de mida superior), la majoria dels quals són en blanc i negre. Els positius en paper són escassos i rarament en color.

L'estat de conservació d'aquestes fotografies és relativament bo, és a dir, una part important del fons presenta un estat de conservació acceptable, considerant la seva inestabilitat en tractar-se d'acetats, mentre que la resta i especialment el color es troba en un estat força precari, sinó preocupant en algun cas. Tot i que la major part dels negatius es troben en els sobres corresponents, també hi ha rotlles encara per tallar, la qual cosa ha agreujat el seu estat de conservació. D'altra part, algun dels elements que incideixen negativament en el seu estat de conservació prové d'origen pel fet de ser, en bona part, fotografia de premsa: revelat ràpid, ratllades de l'amplificadora, etiquetes adhesives o clips metàl·lics incorporats al negatiu, tires de negatiu amb indicis d'haver estat tallats a mà, etc.

La forma com s'han generat les fotografies permet, d'entrada, distingir entre dos grups, l'un més o menys organitzat i l'altre sense cap mena d'ordre aparent. El primer grup correspon, bàsicament, a fotografia de premsa i publicitària des de l'any 1965 al 1982, suposen poc més de 300.000 imatges i es troben enregistrades manualment en llibres per ordre cronològic. Aquesta operació de registre concorda, generalment, amb la seva ordenació física, en capses planeres homogènies on consta la corresponent cotació. La resta es presenta en continents diferents i diversos, no normalitzats, i es tracta sobretot de fotografia comercial de qualsevol cronologia, però també de premsa i publicitària anterior a 1965.

El tipus d'informació contingut en aquestes imatges és tan divers, dintre de l'àmbit geogràfic esmentat, que podem afirmar que pràcticament és impossible no trobar cap imatge per a il·lustrar qualsevol aspecte de la vida política, social, cultural, religiosa, esportiva, lúdica, etc. És per això que l'interès informatiu del fons és realment altíssim i més si pensem que, a nivell fotogràfic, es tracta d'uns anys pels quals encara no se n'ha despertat prou l'interès i que bona part d'aquestes imatges es complementen amb documentació hemerogràfica. En conseqüència, el potencial d'explotació del fons ofereix moltes possibilitats, des d'edicions de divulgació com la carpeta d'imatges que s'ha presentat en aquestes jornades, a treballs d'investigació de qualsevol mena, exposicions o activitats pedagògiques a les escoles, per citar els exemples més habituals.

Val a dir que aquesta valoració de l'interès del fons és plenament compartida per la família Sans i per aquest motiu en realitzà la donació a l'Ajuntament de Girona, per tal de posar aquestes imatges a disposició pública. Tanmateix, i atès el caràcter peculiar del fons, s'han estipulat les condicions per les quals l'Ajuntament de Girona s'obliga a:

- * No dividir el fons en diferents entitats amb l'objectiu de no perdre el seu valor documental i històric.
- * Mantenir el fons en les condicions de seguretat i conservació idònies.
- * Guardar i conservar degudament el fons, procedir a la seva informatització i organització, l'elaboració dels instruments de descripció per facilitar-ne la consulta i la difusió, així com la seva instal·lació definitiva.
- * Lliurar una còpia a la família dels diferents instruments de descripció que es realitzin.
- * No posar cap impediment per a l'obtenció de còpies per part de la família, que s'atindrà a la normativa i procediment de l'Arxiu d'imatges.
- * Duplicar de comú acord amb la família el material filmic especialment interessant i que el seu estat de conservació ho aconselli, així com lliurar una còpia a la família de tota primera reproducció d'aquest material. El sistema de duplicació també s'ha adoptat de comú acord.

Per altra part, la família Sans admet la possibilitat de noves ampliacions del fons en el futur (l'activitat fotogràfica i cinematogràfica la segueixen els fills) i s'obliga a pactar de comú acord amb l'Ajuntament de Girona les condicions concretes per a l'ús i reproducció del contingut d'aquest fons, així com l'explotació dels drets que se'n derivin. D'aquesta manera es garanteixen uns ingressos destinats a contribuir a les tasques de gestió i conservació de l'Arxiu d'imatges.

2. La intervenció sobre el fons

Objectius

L'objectiu principal de la intervenció és dotar el fons d'una organització mínima per tal de posar-lo el més ràpidament possible a disposició pública. Per aquest motiu ens ha calgut, pri-

mer de tot, establir les prioritats en el seu tractament: definir sobre quina part del fons calia iniciar els treballs de descripció i, en funció de l'estat de conservació, les necessitats bàsiques de reubicació i instal·lació del material.

Pel que fa a la descripció, es pretén la realització d'un instrument senzill però que ens permeti obtenir, en un sol tractament genèric, diversos nivells de lectura. És a dir, quant al contingut icònic de les imatges, la descripció es limita a la identificació dels assumptes principals de les imatges, es defuig la descripció del context i, en principi, la identificació dels personatges perquè es considera una primera intervenció. Tanmateix, tenim especial cura de remarcar individualitzadament els diferents elements que poden afectar la seva conservació i que són bàsics per tal de prioritzar actuacions al respecte, perquè entenem que no es poden deixar per a més endavant.

Recursos humans i materials

El volum de fotografies del fons aconsellava, en el moment d'iniciar els treballs, una intervenció decidida d'almenys una persona durant un període de temps continuat. Amb aquesta finalitat es proposà un conveni amb l'INEM, dins del marc de col·laboració amb les corporacions locals, que fou acceptat i ens permeté la contractació d'un tècnic per un període de quatre mesos. Posteriorment, aquests treballs han tingut una continuïtat fins ara, de forma més o menys intermitent.

Davant la problemàtica d'intervenir en la reubicació i instal·lació del material d'una forma correcta però que abastés la globalitat del fons amb els recursos disponibles, hem optat per substituir els continents primaris, els sobres de negatius, només quan és estrictament necessari, mentre que normalitzem totes les capses a mesura que avancem en el tractament.

Quant a mitjans tècnics hem preferit treballar en una base de dades estandard (FileMaker Pro) en la qual nosaltres mateixos poguéssim dissenyar l'aplicació. Aquesta solució ens permet garantir la interconnexió amb tots els instruments de descripció de l'Arxiu Municipal i també la transferibilitat de les dades a l'aplicació específica de l'Arxiu d'imatges, Apclmatge.

Fases d'actuació

Ara per ara, el projecte consta de cinc fases d'actuació, que són les següents:

- * Neteja i reubicació bàsica del fons i descripció manual de la part més o menys organitzada, unes 300.000 fotografies. Aquesta actuació va tenir lloc l'any 1995 i es descriviren 8.500 registres. Paral·lelament, es realitzà una primera valoració sobre mostreig de les característiques i estat de conservació del fons, com a part d'un projecte més ampli de diagnòsi sobre els fons de l'Arxiu d'imatges de l'Ajuntament de Girona.
- * Informatització de les fitxes descriptives en dues etapes. La primera ha estat realitzada aquesta primavera passada i suposa el control de 4.250 registres (147.697 fotografies), mentre que la segona es portarà a terme a principi d'any.
- * Documentació de les imatges a partir de la premsa de l'època, actualment en curs.
- * Transferència a nous suports per tal de facilitar-ne la disposició pública. Es preveu iniciar aquests treballs l'any vinent en funció dels recursos disponibles i considerant el conjunt de l'operació a llarg termini.
- * Intervenció sobre el material encara no tractat. L'execució d'aquests treballs es preveu per a 1997 i 1998.

Una vegada realitzades aquestes actuacions, que ens han de proporcionar un coneixement global del fons, també pretenem procedir a la seva avaluació i tria com a mitjà per garantir l'optimització dels recursos en el seu tractament i conservació.

3. La descripció del fons

La fitxa descriptiva

L'estructura de la fitxa descriptiva s'adequa als paràmetres més o menys habituals de descripció però tenint en compte les necessitats específiques de tractament del fons. Els camps, doncs, s'estructuren en dades d'identificació, dades de descripció física i dades de descripció de contingut (veure annex).

◦ Dades d'identificació

Número de registre:	Un per reportatge prenent com referència mínima un sobre de negatius
Ordre intern:	Numeració correlativa d'ordre de diversos sobres de negatius en relació a un mateix registre
Referència:	Cotació orgànica del fons. Normalment és per cada sobre de negatius i en algun cas per reportatge
Total d'unitats:	En relació al conjunt del registre
Unitats:	En relació a cadascuna de les referències
Localització:	Signatura topogràfica
Unitat d'instal·lació:	Continent

◦ Dades de descripció física

Imatge:	Positiva o negativa
Suport:	Plàstic (més tipus), paper, vidre...
Color:	Blanc i negre o color
Format:	135 mm, 120 mm...
Marca:	Casa comercial i tipus concret de pel·lícula
Conservació:	Bona, dolenta, regular

◦ Dades de descripció del contingut

Descripció:	Referència molt breu de l'assumpte. Ocasionalment pot incloure també cites literals dels llibres de registre, sobretot si no s'identifica el contingut icònic
Datació:	Any en relació al registre
Data exacta:	Dia i mes en relació a la referència
Topònims:	Es parteix del municipi com unitat bàsica, amb la possibilitat de concretar més com "Municipi, topònim específic", o d'utilitzar delimitacions més àmplies
Topònims (Girona):	La naturalesa del fons i l'especificitat de l'Arxiu aconsella organitzar-los separatament de la resta de topònims. Corresponen a espais públics (carrers, places, jardins...) i a indrets o zones de la ciutat.
Antroponònims:	A més de les persones representades també s'inclouen aquelles persones que són el referent per a la identificació d'un acte, una activitat o un artefacte, com per exemple "Franco, Francisco (enterrament)", "Dalí Salvador (obra)", o "Sans Prats, Narcís (cotxe)"
Institucions / Entitats:	S'utilitza el mateix criteri que pels antroponònims
Conceptes:	Denominacions específiques amb entitat pròpia, per exemple "Diada de Catalunya. Onze de setembre" "Marxa dels quaranta km de Banyoles"
Temes:	Descriptors de diferent nivell. Actualment s'està treballant en la seva jerarquització i adequació al sistema de descripció de l'Arxiu d'imatges.

Els camps de Referència, Localització, Unitat d'instal·lació i Unitat, corresponents a dades d'identificació, s'han interrelacionat amb cadascun dels camps de les dades de descripció física per tal de disposar d'aquesta informació de manera individualitzada per a cada sobre de negatius.

La descripció

Actualment els treballs de descripció es porten a terme només sobre una part del fons. Aquesta part correspon al grup de fotografies que figura als llibres de registre i que originàriament ja comptaven amb una mínima ordenació. Les raons són, òbviament, una major facilitat a l'hora d'organitzar i realitzar més ràpidament els instruments de descripció. D'altra part, el coneixement adquirit sobre el fons en aquesta primera intervenció possibilita la identificació de les sèries bàsiques i la realització d'un quadre de classificació. Aquest ha de permetre afrontar la classificació i descripció de la part restant, unes 200.000 imatges, de la qual no disposem d'excessiva informació.

- **Els llibres de registre**

La descripció parteix bàsicament dels llibres de registre. La informació que contenen és la data, la referència (registre antic), que també consta en el sobre de negatius, una breu descripció o títol del reportatge i un signe que equival al format de la pel·lícula. A vegades també contenen anotacions marginals o inclouen notes soltes com per exemple el programa d'una visita del governador civil, etc. És interessant remarcar l'intent, a l'any 1971, per sistematitzar el tipus de reportatge registrat que es produeix a partir d'una classificació per temes que es distingien per una lletra afegida a la referència (registre antic).

- **Què es registrava en els llibres**

La dinàmica a l'hora de registrar les fotografies canvia al llarg dels anys i, fins i tot, no sempre se segueix de manera rigorosa. Generalment es registra individualment cada sobre de negatius, el qual correspon, la major part de les vegades, a un mateix reportatge. Tanmateix, sovint trobem més d'un reportatge en un sol número de registre i sobre de negatiu, dels quals no hi ha descripció en els llibres.

Observem que, quan va començar a utilitzar els llibres, l'objecte del registre era el reportatge i no el sobre de clixé se i, per tant, existeixen força sobres de negatius amb més d'una referència (registre antic).

- **Què registrem nosaltres**

En principi, la descripció que s'està portant a terme es basa en els reportatges, però considerant com unitat mínima el sobre de negatius. És a dir, les dades de descripció del contingut es tracten individualitzadament, mentre que en les de localització i les de descripció física aquesta operació es realitza conjuntament.

Per exemple, una mateixa fitxa (per tant un sol número de registre actual) pot contenir informació de dos reportatges: el primer consta de quatre sobres de negatius amb les seves corresponents referències (registres antics), mentre que el segon es troba en un dels sobres de l'anterior, compartint número de referència. En tots dos casos els criteris de consulta remeten a la mateixa fitxa. La informació concreta d'un o altre reportatge consta a les observacions, on s'explicita la referència i el número d'ordre intern que permeten localitzar el sobre o sobres de negatius on es troba un i altre reportatge.

En algun cas una mateixa referència pot agrupar més d'un sobre de clixés. El resultat, evidentment, és que hi ha més sobres que números de referència.

Els avantatges que suposa aquest sistema són:

- * Reduir el volum global de registres.
- * Simplificar del tractament de les dades d'identificació i, en la majoria dels casos, de la descripció física. En conseqüència, s'obté una major rapidesa en la realització d'aquestes operacions.
- * Evitar que en un mateix sobre constessin diversos números de registre i que això dificulti la localització d'aquests, ja que el número de registre s'utilitza com a complement de la localització topogràfica. Aquesta circumstància no és una simple banalitat, perquè cal tenir present que hi ha reportatges molt extensos (de fins a vint-i-cinc sobres) que n'inclouen d'altres d'intercalats. A més a més, algun d'aquests darrers formen part de reportatges més amplis que compten amb fotografies realitzades en d'altres formats o en color i que poden ser catalogats més endavant i ubicats en llocs diferents.
- * Datar o contextualitzar aquells reportatges o fotografies aparentment desconnexes no referenciades en els llibres de registre i que es troben incloses en d'altres que sí ho estan.
- * Refer informàticament els llibres de registre a partir de la referència (registre antic) i, per tant, l'ordre original.

Com a inconvenient cal esmentar que una possible substitució dels sobres de negatius per un altre tipus de continent implicarà mantenir la unitat de registre, o bé desdoblant els registres en altres de nous. Aquesta darrera possibilitat no sempre podrà tenir una correspondència amb la seva instal·lació física, a no ser que es procedeixi a la discutible operació de tallar algunes tires de negatius.

◦ Dificultats a l'hora de descriure

D'entrada cal esmentar els problemes que comporta fer la descripció de les imatges a partir dels negatius, principalment quan es tracta majoritàriament de 135 mm estàndard o de 135 mm en mig format. No cal dir, que això és especialment greu si en determinats casos es pretén identificar llocs o persones. El grau de dificultat augmenta quan la descripció o el títol del reportatge dels llibres de registre és ambigu, amb la utilització de genèrics com "Costa Brava" o "Empordà", o bé s'omet tota referència.

En la utilització dels genèrics abans esmentats s'ha comprovat que en algun cas correspon a l'itinerari realitzat pel fotògraf. Forçosament això ha d'implicar una certa prudència en el seu tractament per tal de no perdre la contextualització de les imatges en relació amb alguna circumstància que encara no hem esbrinat.

Altres aspectes a tenir en compte són les errades de l'enregistrador quant a repetició o buits en la numeració, referències inexistents o perdudes, no concordança entre la informació dels llibres i la dels sobres de clixés, especialment en la data, que pràcticament mai no coincideix, sobres de negatius referenciats que no consten enlloc, etc. S'observa, doncs, una gran diversitat de criteris motivada per abastar un llarg període de temps i, principalment, pel fet d'haver-hi intervingut de més d'una persona.

Una altra dificultat, ja esmentada, és l'existència de reportatges en diferents formats, en color i blanc i negre i, fins i tot, en paper. L'objectiu és que una mateixa descripció els aglutini, malgrat puguin localitzar-se separatament. Evidentment, això suposa assumir que alguns d'aquests casos no es podran detectar fins la finalització de tot el procés d'informatització.

4. Valoració de la intervenció i possibles extrapolacions a d'altres fons

El conjunt de la intervenció la valorem com a molt positiva perquè, d'una banda, podem accedir a una part important del fons després d'un termini de temps relativament curt, i per l'altra, hem sistematitzat alguns aspectes de la descripció.

D'altra part, l'experiència ens ha permès concretar una sèrie de consideracions a tenir en compte que ens seran d'utilitat en la intervenció en d'altres fons:

- 1 La necessitat, prèvia a qualsevol intervenció, d'analitzar la dinàmica de funcionament del fotògraf i la seva traducció en l'organització física del material, sobretot si es tracta de fotografia de premsa, ja que generalment suposa un volum important.
- 2 La definició de criteris que permetin un tractament accelerat del fons. Aquests es basaran en descriure el contingut icònic de forma concisa i en l'aplicació, més o menys normalitzada, de descriptors, amb especial concreció en aquells vinculats a l'àmbit territorial de l'arxiu, és a dir, el municipi de Girona.
- 3 La prioritització d'una part representativa del fons és de molta utilitat per a la definició de sèries i la seva jerarquització en un quadre de classificació. Aquest quadre servirà de base per a la intervenció en el fons d'una manera més global o en aquelles parts de les quals no es disposa d'informació sobre el contingut.
- 4 La definició de la unitat bàsica de descripció condicionarà el tipus de tractament. Cal precisar que entenem "reportatge" en un sentit ampli i no només com una seqüència d'imatges que correspon a un discurs amb un principi i un final. És a dir, l'entendem com una "unitat documental complexa". Això suposa, per exemple, donar el mateix tractament a un reportatge de cinquanta fotografies sobre la inauguració d'una exposició, que a dues o tres fotografies d'un mateix carrer i en un mateix moment.
- 5 La integració del sistema de descripció utilitzat en el sistema general de l'arxiu. Això voldrà dir tenir clar la utilitat de cada nivell de descripció en relació al fons i al conjunt de l'Arxiu d'Imatges, és a dir, el tipus de consulta que realitzarem a partir de l'estructura de descriptors i el que es farà a partir del quadre de classificació específic del fons.
- 6 El tractament més aprofundit dels aspectes referits a la conservació és de molta utilitat perquè pot condicionar futures actuacions de cares a la seva preservació. Aquesta part de la descripció, almenys pel que als aspectes externs del material, no es recomanable realitzar-la en diferents fases. En aquest sentit, el fet que hàgim registrat la casa comercial i el model exacte de la pel·lícula ens permet preveure els possibles deterioraments de forma individualitzada per a cada conjunt de negatius.

Atès el volum de fotografies aquesta dinàmica de treball ens ha estat de molta utilitat en el tractament del fons. Tanmateix, ara per ara, ens queden per resoldre qüestions de difícil solució, sobretot des d'un punt de vista econòmic, com poden ser el positivat massiu a un suport que faciliti l'accés del públic a la consulta, la duplicació en aquells casos que la seguretat del suport ho recomani o l'adopció i prioritització de mesures globals que permetin una instal·lació idònia i definitiva.

1. Vegeu l'article de Josep Pérez i Pena «L'estudi diagnòstic per a arxius d'imatges», en aquestes mateixes actes.

ANNEX

<p>FONS NARCÍS SANS Fitxa descriptiva</p>	<p style="text-align: right;">Arxiu d'imatges de l'Ajuntament de Girona</p>							
<p>Registre : <input style="width: 100px;" type="text"/></p>								
<p>Datació : <input style="width: 50px;" type="text"/> / <input style="width: 50px;" type="text"/></p>								
<p>Descripció : <div style="border: 1px solid black; height: 80px; width: 100%;"></div></p>								
<p>Observacions : <div style="border: 1px solid black; height: 80px; width: 100%;"></div></p>								
Topònims :	<input style="width: 90%; height: 20px;" type="text"/>						
Top. Girona :	<input style="width: 90%; height: 20px;" type="text"/>						
Antropònims :	<input style="width: 90%; height: 20px;" type="text"/>						
Instit. / entitat :	<input style="width: 90%; height: 20px;" type="text"/>						
Conceptes :	<input style="width: 90%; height: 20px;" type="text"/>						
Temes :	<input style="width: 90%; height: 20px;" type="text"/>						
<p>Total d'unitats del reportatge : <input style="width: 80px;" type="text"/></p>								
<p><small>Imatge</small></p>								
O	Referència :	Localització/UL :	/Suport /color :	Format :	Marca :	Conserv. :	U :	Data :
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								
8								
9								
10								
11								
12								
13								
14								
15								
16								
17								
18								
19								
20								
21								
22								
23								
24								
25								
26								
27								
28								
29								
30								
31								
32								
33								
34								
35								
36								
37								
38								
39								
40								